

УДК 316.61

Нігора Хазратова

ORCID iD 0000-0002-1471-3234

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри теоретичної та практичної психології,
Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. Князя Романа, 7, 79005 м. Львів, Україна
monz_3@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ПРО ПСИХОЛОГІЧНУ ПРИРОДУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇЇ ДИНАМІКУ

У статті проаналізовано феномен громадянської ідентичності з погляду його сутності та психологічної природи, розглянуто особливості динаміки різновидів громадянської ідентичності в Україні. На відміну від етнічної і територіальної ідентичностей (які визнано первинними, «соціобіологічними» за своєю природою), громадянська ідентичність відноситься до ідентичностей культурно-політичного характеру. За своєю природою, громадянська ідентичність є явищем організаційної психології, оскільки передбачає самовизначення шляхом ототожнення себе з громадянином держави (остання становить собою організацію суспільства).

Ключові слова: громадянська ідентичність; етнонаціональна ідентичність; організаційна ідентичність; самовизначення особистості; територіальна ідентичність.

Вступ. Як показав досвід Криму і Донбасу 2014-16 років, російська і радянська громадянські ідентичності й досі домінують у певній частині українських громадян. З одного боку, це і не дивно, адже 20-30 років незалежності – замалий термін для істотних змін у масовій свідомості. У тих поколінь, що проходили політичну соціалізацію ще в радянські часи, радянська громадянська ідентичність могла б ще залишатися в рудиментарних формах. З іншого боку, питання сформованості української громадянської ідентичності в українських громадян зараз є тісно пов'язаним з проблемою національної безпеки (без вираженої громадянської ідентичності громадяни можуть не лише не заперечувати щодо окупації їх територій, а і вітати її).

Тому закономірною є пильна увага дослідників до проблеми громадянської ідентичності взагалі, а також до проблеми сформованості – несформованості української громадянської ідентичності у нашій країні. При цьому йдеться про складний політико-аксіологічний контекст, у якому громадянська ідентичність відіграє певну роль як особлива політична цінність і перебуває, разом з іншими політичними цінностями, у досить потужній динаміці.

Мета статті – уточнення сутності громадянської ідентичності порівняно з етнічною, національною, цивілізаційною ідентичностями, її психологічної природи, а також характеристика особливостей її динаміки у пострадянській Україні.

Сутність і природа громадянської ідентичності. У контексті світової психологічної науки феномен громадянської ідентичності тлумачиться по-різному. Її розглядають і як самостійну категорію, і як складову інших соціальних ідентичностей

особистості. Д. Гарт, С. Річардсон і Б. Вілкенфелд громадянську ідентичність «вкладають» в контекст громадянськості і пов'язують з проблемами глобалізації (Hart D., Richardson C. & Wilkenfeld B., 2011, p. 773). Г. Гансен і В. Геслі включають громадянську ідентичність в ідентичність національну разом з етнічною, і пропонують чотирьох-категоріальну типологію ідентичності, засновану на аут-груповій толерантності та ін-груповій приналежності (Hansen H. & Hesli V., 2009, p. 15).

Порівнюючи громадянську та етнічну ідентичність, дослідники стверджують, що громадянська ідентичність є «ширшою» і дозволяє дистанціюватися людям від «вузької» етнічної ідентичності; натомість інші вважають, що етнічна та громадянська ідентичності є різними аспектами національної ідентичності. Дж. Пакульські та Б. Транте пропонують розглядати громадянську та етнонаціональну ідентичності як основні типи мікросоціальних ідентичностей, які характеризуються силою соціальних включень (сильна vs слабка) і характером об'єктив-референтів таких включень (суспільство vs нації) (Pakulski J. & Trante B., 2000, pp. 206-208).

Серед російських психологів також немає однастайності у тлумаченні громадянської ідентичності. Її пропонують розглядати як аналог етнічної ідентичності, як реалізацію базової потреби в афіліації, як тотожність особистості статусу громадянина (Безгіна Н. В., 2013, с. 9-11; Патырбаева К. В., Козлов В. В., Мазур Е. Ю. та ін., 2012, с. 13-18). Розглядають громадянську ідентичність і як структурний компонент соціальної ідентичності – наслідок самоототожнення суб'єкта з відповідними соціальними групами на когнітивному та емоційному рівнях. В багатьох

російських соціально-психологічних дослідженнях поняття державної, громадянської, національної і навіть етнічної ідентичності нерідко використовуються як близькі за змістом, майже синонімічні.

Українськими науковцями розглядалися механізми формування громадянської свідомості, громадянських якостей особистості (Боришевський М., 2001, с. 5-10; Васютинський В., 2001, с. 21); закономірності та механізми становлення громадянськості в юнацькому віці (Снігур Л., 2005, с. 3-33); громадянський розвиток особистості в дорослому віці (Лукашевич О., 2014, с. 468), психо-семантичні особливості громадянської свідомості студентської молоді (Савелюк Н., 2010, с. 139).

Попри те, що здобутки вітчизняних науковців у розробці вказаної проблеми є дуже значними, варто зазначити, що у їх дослідженнях психологічні аспекти вивчення громадянської свідомості часто тісно переплітаються з педагогічними; при цьому педагогічний дискурс нерідко підмінює собою психологічний, а у пояснення психологічних закономірностей нерідко вкладається педагогічний контент. Підсумовуючи, слід зазначити: в сучасній психологічній науці немає єдиного, усталеного тлумачення феномену громадянської ідентичності.

На нашу думку, психологічна природа громадянської ідентичності пов'язана з базовою для людини як соціальної істоти тенденцією самовизначення за рахунок віднесення себе до групи, самоототожнення з нею. Самовизначення є важливим елементом формування самоідентичності, яке реалізовується протягом всього життя особистості. Уникнення самовизначення спричинює аморфність самоідентичності (его-ідентичності) і завдає шкоди усій системі цілей і життєвих планів особистості, унеможливує самореалізацію. Самоідентичність здебільшого формується з опорою на ідентифікацію особистістю себе як члена різних груп.

Громадянська ідентичність має за своєю суттю суспільно-політичний характер. Вона генетично пов'язана з такими ідентичностями, як етнічна, етнонаціональна, цивілізаційна, а також регіональна (територіальна). Незважаючи на тісний зв'язок з ними, громадянська ідентичність відрізняється від них, а відносно деяких має принципову відмінність. Такі відмінності можна назвати як мінімум дві.

По-перше, характер громадянської ідентичності порівняно з ідентичністю етнічною, етнонаціональною, регіональною, є більшою мірою штучним, абстрактним, зумовленим неприродними чинниками. Щодо етнічної та територіальної ідентичностей, то вони мають природний, соціобіологічний характер. Вони є певними константами (так, людина не може за власною волею змінити ні етнічне походження, ні територію, що фактично була і є її батьківщиною). Водночас громадянська, цивілізаційна ідентичності можуть як набуватися, так і бути полишеними. Вони залежать від свідомого вибору особи і пов'язані з її

політичними поглядами, отже, мають вторинний характер.

По-друге, психологічна природа громадянської ідентичності характеризується її організаційним походженням. Самовизначення при громадянській ідентифікації полягає в тому, що особистість ототожнює себе з членом організації, що становить собою державу (як відомо, держава є організацією суспільства). Це означає, що громадянська ідентичність є різновидом організаційної ідентичності. Усвідомлюючи себе громадянином, особистість усвідомлює себе членом організації на ймення держава. Переживати своє громадянство означає переживати свої стосунки з державою. Тому, незважаючи на усе розмаїття можливих тлумачень феномену громадянської ідентичності з позицій різних методологічних підходів, слід визнати: поза контекстом стосунків особистості й держави громадянства як явища немає. А отже, вивчення громадянської ідентичності має здійснюватися насамперед в контексті організаційної реальності держави, специфіки її аксіологічного простору, соціальної перцепції держави громадянином.

Щоб уточнити сутність громадянської ідентичності, слід порівняти її як з близькими до неї ідентичностями первинного, природного характеру (етнічною, територіальною), а також вторинного, зумовленого культурою, політичного характеру ідентичностями (наприклад, цивілізаційною). Це уточнення дасть змогу відповісти і на питання щодо зовнішньої динаміки громадянської ідентичності – трансформації ієрархічних співвідношень між різними політико-культурними ідентичностями.

Етнічна і територіальна ідентичності як природні, первинні ідентичності можуть знаходитися у деякій суперечності з ідентичностями культурно-політичними, зокрема, з громадянською ідентичністю.

Етнічна ідентичність передбачає усвідомлення і переживання людиною своєї тотожності з членом певної етнічної групи внаслідок усвідомлення свого етнічного походження. На відміну від національної, мовної чи громадянської ідентичностей, які можуть бути свідомо обрані людиною, етнічне походження є вродженим, біологічно запрограмованим фактом. Етнічне походження ґрунтується на генетичній і соціобіологічній спадковості і втілює радше індивідний, психо-біологічний аспект – успадкування антропоморфних, соціокультурних і темпераментально-психологічних характеристик, притаманних тим чи іншим етносам.

В епоху глобалізації сучасне людство загалом реалізується не в таких групах, як етноси, тому «чистих» етносів зараз значно менше, ніж, скажімо, століття тому. Урбаністична культура знищує унікальність етносу, його автентичні традиції та культуру. Процеси неконтрольованих міграцій, інтегруючих і асимілюючих впливів є дуже потужними. Завдяки засобам масової комунікації, сучасним

інформаційним мережам уніфікація звичаїв, культур та традицій набирає обертів. Тому в дійсності етнічна ідентичність часто спирається не стільки на автентичну етнічну культуру, скільки на зміст поширеного етнічного стереотипу (автостереотипу). Етностереотип містить перелік властивостей, що приписується етносу, але здебільшого він є свого роду міфом про певний етнос, – міфом, який швидко застаріває. Відповідно, етнічна ідентичність «в чистому вигляді» існує далеко не у всіх людей; здебільшого вона є елементом національної ідентичності, «знімається» нею в діалектичному розумінні. Етнічність та етноідентичність залишаються важливими тоді, коли вони, наприклад, конфліктують з іншими видами соціальної ідентичності (так, по-різному переживають свою етнічну ідентичність так звані титульні нації і національні меншини: якщо для представників титульної нації їхня етнічність зазвичай не дуже важлива (вона асимілюється їхньою національною і громадянською ідентичністю), то для представників етнічних меншин їхня етнічна ідентичність не збігається з громадянською, актуалізується в спілкуванні з представниками титульної нації і через те має більше значення.

Отже, етнічна ідентичність передбачає ототожнення з етнічною, генетично-близькою групою; в епоху домінування національних, наднаціональних і транснаціональних об'єднань етнічна ідентичність частіше займає підпорядковане становище в ієрархії ідентичностей.

Територіальна ідентичність є однією з найзагадковіших в силу поєднання її асоціальності та емоційної впливовості. Особливого емоційного значення набувають географічні характеристики відповідної місцевості: для когось це безкраї обрії чи жито, що колоситься; для когось – пагорби і скелі на небосхилі. Урбаністичний уклад життя сучасної людини принципово нічого не змінив, хіба що до характеристик природи долучилися емоційно-значущі характеристики урбаністичного середовища.

Ірраціональність такої прив'язаності полягає в тому, що, по-перше, вона не залежить від краси природи чи користі, яку вона приносить людині, чи від міри її задоволеності життям на цій території. По-друге, ця глибока прив'язаність може зовсім не відчуватися, але незмінно актуалізується під час переїзду на інше місце проживання. Актуалізація цього почуття може бути настільки сильною, що людина зовсім несподівано для себе виявляє, що взагалі не може жити поза її малою батьківщиною.

Цей різновид ідентичності найбільше пов'язаний з переживанням патріотичних почуттів, любові до батьківщини і зв'язку з нею. В основі її лежить територіальний інстинкт, базове як для людей, так і для тварин почуття власності на територію.

В силу своєї природи територіальна ідентичність може вступати в конфлікт з громадянською ідентичністю. Сильна емоційна прив'язаність до своєї території нічого спільного не має ні з

лояльністю до держави як організації, ні з любов'ю до відповідного географічного утворення з певними кордонами, нерідко спірними і мінливими. Тому поєднати первинні, базові патріотичні почуття і патріотизм, що є похідним від усвідомлення національних і громадянських інтересів та цінностей, зовсім не легко.

Національна ідентичність відрізняється від етнічної в силу того, що етнос істотно різниться від нації. На певному етапі розвитку етносу відбувається його перетворення на націю, що пов'язано зі створенням держави як організації, що реалізує національні інтереси на внутрішньому і зовнішньому рівнях. Якщо інтереси етносу зазвичай мають соціобіологічний характер і зводяться до покращення умов виживання, збереження традицій і захисту від агресивних зовнішніх впливів, то національні інтереси мають яскраво виражений політичний характер.

Отже, порівняно з громадянською ідентичністю, національна ідентичність має етнонаціональну основу; зв'язок у національній спільноті ґрунтується на етнонаціональній культурі, традиціях, генетично-спільних особливостях, таким чином, національна ідентичність виявляється водночас і фундаментально-тяглою, і динамічно-сучасною. Громадянська ж ідентичність ґрунтується більшою мірою на державницьких цінностях і на спільності життєвої долі у межах глобальних організаційних утворень. У випадку актуалізованості громадянської ідентичності етнонаціональний вимір буття людини може певною мірою відходити на другий план.

За радянських часів громадянська ідентичність домінувала, національна – знищувалася, таврувалася. Щодо етнічної ідентичності, то до неї виявлялася певна толерантність: вияви етнічної культури зберігалися в контрольованих формах (наприклад, в межах діяльності народних танцювальних і музичних ансамблів) і декларативно культивувалися. За роки незалежності радянська громадянська ідентичність поступово мінімізувалася, водночас створювалися передумови для домінування етнонаціональної ідентичності. Зовнішня агресія останніх часів знову актуалізувала громадянську ідентичність: одним з важливих ефектів її актуалізації стало підвищення згуртованості громадян навколо ідеї державності та незалежності.

Цивілізаційна ідентичність є утворенням епохи глобалізації, одним з її психологічних наслідків. Вона передбачає ототожнення себе з людиною, що є носієм певної цивілізації; отже, це ідентичність доволі глобального, можна сказати, загальнолюдського масштабу.

Актуалізація проблеми цивілізаційної ідентичності в Україні пов'язана з невідворотністю цивілізаційного вибору, який вона має зробити. Цей вибір має доленосний характер і передбачає надання переваги одній з двох зовсім різних моделей розвитку, одній з двох цивілізацій: російській або західній.

Цей вибір є актуальним уже кілька десятиліть; він реалізується як на рівні усього суспільства, так і на рівні груп різного масштабу, а також окремих осіб. Здійснюючи цей вибір, особистість стає на позицію певної цивілізації, обирає культуру і цінності, які ідентифікує як «свої власні».

Цивілізаційна ідентичність, як і територіальна, також певною мірою протистоїть громадянській. Адже спрямованість на велику наднаціональну спільноту зменшує вплив спільнот громадянської і національної; до того ж, політичні інтереси наднаціональних спільнот не завжди збігаються з інтересами спільнот національних та громадянських.

Оскільки утвердження української державності ще триває, то й громадянська ідентичність українських громадян знаходиться у потужній динаміці. На сьогодні у них функціонує чимало різновидів громадянської ідентичності. Цю динаміку можна назвати внутрішньою, оскільки вона стосується змістового наповнення відповідних особистісних утворень.

Передусім треба назвати українську громадянську ідентичність, яка поступово розвивається і зміцнюється. Але водночас слід зазначити, що не лише вона одна грає домінуючу роль.

Як зазначалося вище, у деяких мешканців України досі домінують російська і радянська громадянські ідентичності або їх поєднання. Рудиментарне існування радянської ідентичності слід визнати природним і закономірним. Людей, які проходили політичну соціалізацію в радянські часи і виховувалися в дусі відповідної ідеології, ще досить багато – це декілька поколінь (ті, кому від 40 років і старші). Як відомо, ресоціалізація політичних цінностей відбувається повільно і важко. Зовнішнє політичне «перекрашування», заміна символіки і риторики (що здійснюють не лише політики, а й інші соціально активні люди) зовсім не означає реальний відхід від політичних світосприймання, стереотипів та міфів минулого. Не усі наважаться відверто визнати це, але святкують радянські свята, шанують радянські символи, вірять у радянські міфи.

Відповідно, є тенденція заміни – зокрема, на хвилі політичної ностальгії – радянської ідентичності на російську. Сучасні російські політична ментальність та риторика багато що успадкувала від своїх радянських відповідників, тому легко відтворюють увесь комплекс політичних почуттів, звичних для колишніх радянських громадян. Саме тому російська громадянська ідентичність також присутня у певній категорії українських громадян. Додаткове психологічне джерело її підживлення – незадоволення українською владою; тому російська ідентичність українських громадян (зокрема, в східних регіонах) – це своєрідна форма протесту.

Стан пошуків у сфері громадянськості призводить багатьох людей до надання переваги цивілізаційній ідентичності – європейській – над українською громадянською ідентичністю. У багатьох випадках ця європейська ідентичність

заперечує українську громадянську і етнопонаціональну ідентичність. Власне, така ситуація виникає, коли у суб'єкта цивілізаційного вибору переважають не «буттєві» (за В. Франклом), а «дефіцитарні» потреби. У такому випадку «входження» до європейської цивілізації є втечею від невирішених вітчизняних проблем (власної громадянської безпорадності, браку політичної волі тощо). За принципом компенсації самоотождолення з громадянином нерозвинутої, корумпованої держави замінюється переживанням причетності до успішних, розвинутих держав.

Серед інших різновидів громадянської ідентичності, які можна припустити наявними серед українських громадян, можна назвати космополітичну («громадянин світу»). Космополітична ідентичність передбачає відмову від фіксованої включеності до громадянської спільноти однієї держави, відкидає її аксіологічний простір; космополітична цінність – свобода – втілюється у можливості жити у різних країнах, бути полікультурною особистістю, обирати з існуючих правових систем ті, що є сприятливими для власної самореалізації. Втім, для більшості така позиція не може бути реалізована через фінансовий бар'єр.

Невизначена громадянська ідентичність є також доволі поширеною. Якщо космополітична ідентичність найчастіше реалізується фінансово незалежними людьми, то невизначена громадянська ідентичність часто є формою недовіри до держави, страху ошуканства з її боку, що нерідко переживають незаможні люди. Індивідуальний та груповий досвід містить численні випадки трудової експлуатації і шахрайства з боку держави, що зумовлює дистанціювання і відчуження від неї, що, своєю чергою, призводить до принципової позиції невизначеності.

Висновки. Психологічна природа громадянської ідентичності характеризується її організаційним походженням: особистість ототожнює себе з членом організації, що становить собою державу (організацію суспільства). Отже, на нашу думку, громадянська ідентичність є різновидом організаційної ідентичності.

З наведених міркувань випливає, що існує як зовнішня, так і внутрішня динаміка громадянської ідентичності. Зовнішня полягає у трансформації ієрархічних зв'язків між громадянською ідентичністю та ідентичностями етнічною, територіальною, національною, громадянською, цивілізаційною; в актуалізації суперечностей між ними та їх гармонізації. Внутрішня динаміка полягає у змінах змістової наповненості громадянської ідентичності, які варіюють у досить широкому діапазоні.

Перспективи подальших досліджень полягають у емпіричній верифікації моделей ієрархічних зв'язків як між різновидами культурно-політичних ідентичностей, так і різновидами громадянських ідентичностей, поширених серед громадян України.

Література

1. **Безгина Н. В.** К вопросу о построении структурной модели гражданской идентичности / Н. В. Безгина // Психосфера: сб. науч. тр. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2013. – С. 8-14.
2. **Боришевський М. Й.** Еталонна модель особистості громадянина / М. Й. Боришевський, М. І. Алексеева, В. В. Антоненко та ін. // Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості: У 2х т. – К., 2001. – Т.1. – С. 3946.
3. **Идентичность: социально-психологические и социально-философские аспекты:** коллективная монография / К. В. Патырбаева, В. В. Козлов, Е. Ю. Мазур, Г. М. Конобеев, Д. В. Мазур, К. Марицас, М. И. Патырбаева; науч. ред. К. В. Патырбаева; Перм. гос. нац. иссл. ун-т. - Пермь, 2012. – 250 с.
4. **Кравченко Н. Ю.** Кризис концепта гражданской идентичности: социологическое измерение / Н. Ю. Кравченко // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Социология. Политология. – Выпуск № 3. – Том 15. – 2015. – С. 14-18, DOI: 10.18500/1818-9601-2015-15-3-14-18.
5. **Лукашевич О. М.** Громадянськість як результат громадянського розвитку особистості: психологічний дискурс / О. М. Лукашевич // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 24. – С. 467-476.
6. **Савелюк Н.** Територіальна прив'язаність як складова громадянської ідентичності особистості: феноменологічний аналіз / Н. Савелюк // Психологія особистості. – 2010. – № 1. – С. 138-144.
7. **Снігур Л. А.** Психологія становлення громадянськості особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Людмила Анатоліївна Снігур. – Київ, 2005. – 36 с.
8. **Hansen H. E., Hesli, V. L.** National identity: Civic, ethnic, hybrid, and atomised individuals. *Europe-Asia Studies*. – 2009. – 61 (1), p.1–28.
9. **Hart D., Richardson C., Wilkenfeld B.** Civic Identity. *Handbook of Identity Theory and Research*. – 2011. – p. 771–787.
10. **Pakulski J., Tranter B.** Civic, national and denizen identity in Australia. *Journal of Sociology*, 36 (2). – 2000. – p. 205–222.

К ВОПРОСУ О ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРИРОДЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ЕЕ ДИНАМИКЕ

Хазратова Нигора, доктор психологических наук, доцент, профессор кафедры теоретической и практической психологии, Национальный университет «Львовская политехника», ул. Князя Романа, 7, 79005 г. Львов, Украина, monz_3@ukr.net.

В статті проаналізовано феномен громадянської ідентичності з точки зору її сутності та психологічної природи, розглянуті особливості динаміки її різновидностей в Україні. В отличие от етнічної та територіальної ідентичностей (которые признаны первичными, социобиологическими по своей природе), гражданская идентичность относится к идентичностям культурно-политического характера. По своей природе гражданская идентичность является феноменом организационной психологии, поскольку предполагает самоопределение личности путем отождествления себя с гражданином государства (которое представляет собой организацию общества).

Ключевые слова: гражданская идентичность; организационная идентичность; самоопределение личности; территориальная идентичность; этнонациональная идентичность.

TO A QUESTION OF PSYCHOLOGICAL NATURE OF CIVIC IDENTITY AND ITS DYNAMIC

Khazratowa Nigora, doctor of psychology, doцент, profesor of department of theoretic and practic psychology, National university «Lvivska polytechnika», st. Kniazia Romana 7, 79005 Lviv, monz_3@ukr.net

The author analyzed psychological nature of the phenomenon of civic identity, refined its essence in comparison of ethnic, national, territorial, language, civilization identities. In contradistinction to ethnic, territorial identities (defined as primary, «sociobiological») civic identity behave to political-cultural identities. Civic identity is identification with human citizen of the state and with a member of the community, which is a consortium – association of people with common destiny.

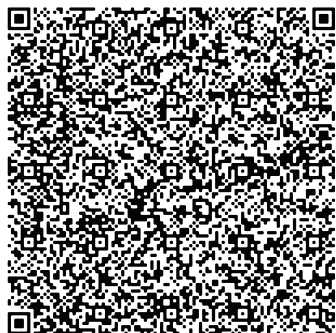
Motivational-value connections with the State and citizens based on the typicality problems of social self-realization of personality in organizational space of state. Social conditions of self-realization, given in organizational state space, unite people on the basis of joint, are in axiological space of state. This civic identity differs from close to her national identity focused more on national culture and traditions and national interests in politics. In multicultural states civic identity plays a unifying role than national identity. Because in modern Ukraine are ongoing processes of state formation, civic identity of its inhabitants is in intensive dynamics. In particular, in addition to Ukrainian civil

identity should assume the existence of Soviet civic identity (in rudimentary forms), Russian, European, cosmopolitan and uncertain identities. The dynamics of civic identity is a transformation of the hierarchical ties with other kinds of social and political identities and changes in the content of civic identity.

Keywords: civic identity; ethnic-national identity; organizational identity; self-identity; territorial identity.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2016

Прийнято до друку 26.05.2016

УДК 316.62

Аліна Варягіна

ORCID iD 0000-0002-4677-340X

здобувач Інститут соціальної та політичної психології,
НАПН України,
вул. Андріївська, 15, 04070 м. Київ, Україна
variagina@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ МОЛОДІ В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена аналізу сучасного стану, проблем та перспектив громадської участі української молоді в актуальних соціально-політичних умовах розвитку країни. Надається перелік перешкод громадської участі молоді. Означаються тенденції громадської участі в умовах нових іноваційних схем соціальної взаємодії за допомогою соціальних інтернет-мереж. Аналізується можливість використання соціальних мереж як «акумулятора» суспільних настроїв. Розкривається здатність соціальних інтернет-мереж впливати на масштабні соціально-політичні процеси у суспільстві.

Ключові слова: громадська інтернет-участь; громадська участь молоді; молодь; соціальні інтернет-мережі.

Вступ. Останні десятиліття у світовій дослідницькій практиці спостерігається підвищений інтерес до вивчення процесів самоорганізації, участі громадян у вирішенні соціальних питань. Цьому сприяє зріст громадської активності в прийнятті рішень з різних аспектів соціального і політичного життя, який отримав назву «революція участі» (Chambers R., 2007).

В українському суспільстві справжній «бум» громадської участі розпочався у 2013 році і триває й досі. На думку аналітиків Національного інституту стратегічних досліджень даний соціальний феномен зумовлений двома факторами: а) кризою, що призвела до розбалансування системи державного управління, дефіциту якісних управлінських рішень, браку ресурсних можливостей; б) зовнішньою агресією, яка поглибила дисбаланс між здатністю держави ефективно виконувати свої функції та забезпеченням основних потреб громадян (Горелов Д. М., Корнієвський О. А., 2015).

Так, дані соціологічного дослідження, проведеного GfK Ukraine у 2014 році, засвідчили, що 23% українців коли-небудь у житті приймали участь в громадській діяльності, серед яких 9% – долучились до неї протягом 2014 року; 39% активістів становила молодь віком 16-35 років (Волонтерський рух в Україні, 2014).

Однією з цілей реформування державної молодіжної політики сьогодні є розбудова громадянського суспільства за активною участю молоді, а також підвищення рівня залучення молоді до активного громадського життя до середньоевропейського рівня, який становить 25%. Саме молодь є головною рушійною силою розвитку суспільства, посідає важливе місце у державотворенні. Це зумовлено як біологічними причинами (зміна поколінь), так і особливим духовним «чуттям» молоді на нове і прогресивне. Держава, що прагне прогресивного розвитку, потребує якомога повнішого залучення молоді до трансформаційних процесів. У цьому і проявляється політична соціалізація, під час якої відбувається зростання громадської участі, підвищується інтерес до соціальних ініціатив і політичних процесів. Під громадською участю розуміємо індивідуальну чи колективну діяльність, спрямовану на визначення та вирішення питань, що турбують населення, та оцінюються як суспільно-значущі. В цілому, громадська участь може бути реалізованою у випадку, коли індивід або група ідентифікують свої інтереси як громадські.

Досить високий рівень залученості молоді до громадської участі засвідчують результати соціологічного дослідження «Молодь України-2015», проведеного компанією GfK Ukraine. За даними